

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 133 2012

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Magnus Bergvalls Stiftelse och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2013 och för recensioner 1 september 2013. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förordande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-32-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2013

sonemang gärna kunde ha redovisat sin syn på föregångarnas insatser. Det kan nämnas att historikern Hibbert uppenbarligen var föga intresserad av litteraturvetenskapliga metodfrågor, och utan vidare betänkligheter utnyttjar han skönlitterära passager som biografiska dokument. För övrigt blir sista ordet aldrig sagt. 2012 utkom sålunda också Robert L. Pattens *Charles Dickens and 'Boz': The Birth of the Industrial-Age Author*. Douglas-Fairhurst formulerar fint fascinationen i ämnet Dickens' liv och författarskap: "No author enjoyed greater success, no author was more terrified of failure." (s. 333)

Conny Svensson

Simon R. Frost, *The Business of the Novel. Economics, Aesthetics and the Case of Middlemarch* (Literary Texts and the Popular Marketplace, 1). Pickering & Chatto. London & Brookfield 2012.

George Eliots *Middlemarch* är en roman som sålän nämns i de svenska litteraturhistoriska översikterna och den publicerade forskningen på svenska är också synnerligen begränsad. I brittiska sammanhang är däremot romanen en del av den centrala nationella kanon och tillhör de verk som har studerats med olika metoder, teorier och perspektiv. När en ny bok med *Middlemarch* som ämne publiceras är det därför relevant att fråga sig vad denna studie tillför forskningen. Svaret blir jag skyldig till slutet av recensionen eftersom frågan om huruvida studien bidrar med nya resultat är särskilt relevant och avgörande för helhetsintrycket.

The Business of the Novel behandlar *Middlemarch* ur ett bokhistoriskt perspektiv, vilket Simon R. Frost kombinerar med en analys av textens teman utifrån 1870-talets historiska, sociala och materiella villkor. I fyra delar (som snarare uppfattas som åtta kapitel) behandlas 1. tillgångar (författarens och förlagets tillgångar samt vissa estetiska och ekonomiska teorier), 2. efterfrågan (publiken dels som läsare och dels som bokköpare), 3. "commodity reading" (en diskussion kring begreppet samt en texttolkning av *Middlemarch* utifrån de framlagda teorierna) och 4. handel (mottagande, marknad och sidoprodukter). Förutom de åtta kapitel som studien innehåller finns inga andra avdelningar eller underrubriker. Det är synd eftersom sådana hade kunnat stödja läsningen och förståelsen av alla de olika riktningar, idéer och historiska skildringar som presenteras.

Författaren Simon R. Frost är bokhistoriker och disputerade i engelska med litterär inriktning vid Syddanska universitetet. *The Business of the Novel* är en bearbetad version av avhandlingen från 2006. Det finns fördelar med att ha möjlighet att skriva om sin avhandling till en mer sammanhållen bok som kan bli fri från vissa av de styrande avhandlingskraven. Samtidigt kommer man aldrig ifrån att en del av studiens premisser lagts fast i ett tidigt skede av en då oerfaren forskare. Det är också ett besvärligt faktum för recensenten. När det gäller en avhandling kan man ha överseende med vissa brister eftersom det är ett förstlingsverk, men en bok som publiceras sex år senare kan inte behandlas på samma sätt. Jag tror också att flera av de brister som jag finner i studien helt enkelt härrör från avhandlingsarbetets tidiga skeden, och de har sannolikt varit närmast omöjliga att redigera bort utan att skriva en helt ny bok.

En utgångspunkt för Frost är att relationen mellan ekonomi och litteratur aldrig kan reduceras till enkel matematik. Genom att gå ner i detalj i texter, siffror, brev och annat material lyckas han visa hur komplicerad relationen är mellan ekonomisk framgång, läsare, estetiskt experimenterande och litterär strävan. Han menar att George Eliot genom sin unika litterära förmåga lyckades utveckla prosan och sina texter samtidigt som hon tillfredsställde en växande publik i det viktoriaiska England. Det som gör *The Business of the Novel* särskilt intressant är att Frost tydligt strävar efter att täcka in många olika materiella och bokhistoriska aspekter. Studien innehåller ett stort antal givande skildringar av Eliots arbete med texter, förlagskontakter och betalning. För den forskare som är intresserad av Eliot är detta givetvis god läsning, men även för en mindre insatt läsare erbjuder Frost en väl genomarbetad sammanställning. Diskussionen kring George Eliot och hennes förlagskontakter och position på marknaden är inte ny per se utan bygger i stort på tidigare forskning. Ett stort antal studier av samarbetet mellan förlag och författare, av den framväxande läsande publiken och framväxten av den moderna bokmarknaden används för att skapa god förståelse för 1870-talets litterära och materiella villkor. Frost syntetiserar denna forskning väl och en styrka i hans text är förmågan att se ett brett spektrum och sammanställa vitt skilda faktorerers betydelse.

The Business of the Novel innehåller detaljerade skildringar av Blackwoods utgivning av George Eliots *Middlemarch* under 1870-talet. Vi får kunskap bland annat om utgåvor, upplagor, pri-

ser, bokhandlare, läsare/kunder och författarsättning. Även andra forskare har visat hur Eliot och hennes många samtida författare styrdes hårt av de format som fanns tillgängliga på marknaden, framför allt de synnerligen populära tidskriftsserierna och "the three decker". Väl medveten om marknadens krav skapade Eliot tillsammans med sitt förlag en ny form – fyra böcker i åtta delar som hon ansåg skulle passa hennes tankar bakom *Middlemarch*. För en nutida observatör framstår skillnaderna som små eftersom även denna utgivningsform tvingade Eliot att skriva romanen samtidigt som den gavs ut i delar. Således liknar den andra vanliga samtida publicerings sätt för romaner, vilka ofta gavs ut som följetonger i tidskrifter eller i tre delar. Det framgår dock klart av Frosts undersökning att för Eliot fanns det avgörande skillnader. I det rådande systemet fanns det en räkna inbyggda förväntningar i formatet som även påverkade innehållet och vilka Eliot ville bryta med. Hon arbetade medvetet med sin roman, såväl i estetiskt hänseende som med utgivningsformatet och läsekretsens förväntningar.

Det inledande kapitlet som behandlar förlagskontakterna och utgivningen är en fascinerande djupdykning i pappersformat, läsekretsar, priser, tryckteknik och inbindningsmöjligheter. Frost visar skickligt hur förlag, författare, format, publik och teknik stod i relation till varandra. Utgivningsformatet var avgörande för framgången och förlaget experimenterade med olika möjligheter. Under en tioårsperiod gavs romanen ut i fyra delar, i tre delar, med billigt papper, med dyrare papper, som en enskild volym och som följetong i tidning. Allt för att möta olika kunders betalningsförmåga och intressen för olika slags format. Det var visserligen med utgivningen i fyra delar som romanen initialt gjorde succé, men vid decenniets slut hade den främst sålts som bok i ett band. Åren 1871–1879 såldes *Middlemarch* i omkring 30 000 exemplar, varav cirka 21 500 exemplar var i en volym. Särskilt intressant blir detta om man, vilket Frost gör, visar att relationen mellan författare, litteratur och marknad inte utgörs av en enkel orsak-verkan-relation. Tvärtom går influenser mellan författare och marknad åt båda hållen, vilket blir särskilt tydligt i Eliots fall. Hennes romaner formades bokstavligen av kommersiella materiella villkor, men Eliot lyckades, genom att möta marknadens krav samtidigt som hon förnyade litteraturen, förändra marknad, läsare och format.

Den bokhistoriska forskningens styrka och främsta betydelse för en litteraturvetare är otvetydigt dess litteraturhistoriska bärlighet. Bokhisto-

risk forskning arbetar ofta detaljerat. Den består av ett noggrant grävande i arkiv och bland olika slags uppgifter om tryckupplagor, priser och korrespondens mellan författare och förläggare. Denna styrka är också forskningsinriktningens största svaghet – det finns en tendens att bli deskriptiv. Resultat, analys och konklusioner blir underordnade och ibland kan till och med de beskrivande avsnitten bli ett mål i sig självt. Särskilt för andra forskare kan redovisningen av de detaljerade undersökningarna vara mycket värd eftersom den bidrar till ny och utökad kunskap. Men i sig är det ett problem för den bokhistoriska forskningen att den kan lätt kan uppfattas som en hjälpvetenskap till den huvudsakliga litteraturvetenskapliga färan. Det vore mycket synd om forskningsinriktningen blev reducerad på detta sätt. Frosts studie drar tyvärr åt ett sådant håll, och även om han gör upprepade försök att anlägga ett mer analytiskt grepp ägnas mycket utrymme åt detaljer som inte leder fram till substantiella resultat.

Frost konstaterar, helt korrekt, att synen på ekonomi och konst som motsatser till varandra är något som bör förstås och undersökas historiskt. Vid vilken tidpunkt görs denna åtskillnad och vad betyder en sådan syn vid en viss tid och plats? I detta sammanhang gör författaren ett försök att närma sig ekonomiska teorier och de idéer som finns inom *new economic criticism* – ett fält som inte enkelt låter sig förstås eller användas. Att det bjuder hårt motstånd gör det inte mindre intressant, och eftersom 1800-talet är så centralt vad avser ekonomiseringen av litteraturen är det helt relevant. Tyvärr lyckas inte Frost fullfölja sina resonemang, och detta är också det svagaste avsnittet i boken. Jag saknar forskare som Woodmansee (även om hon nämns i ett senare kapitel) och en del av de mer övergripande diskussionerna kring åtskillnaden mellan konst och ekonomi i Skottland under 1700-talet och därefter under 1800-talet som filosofisk, politisk och praktisk diskurs i hela Storbritannien. Frost säger sig visserligen begränsa sin diskussion och analys till den specifika tidsanda som omgav Eliots utgivning på 1870-talet. Men det gör inte resonemanget tydligare, tvärtom uppstår en motsägelsefull strävan att vara både teoretiskt övergripande och historiskt specifik. Frost börjar med att diskutera allmänna teorier kring ekonomi, ekonomi och konst, men även etikens framväxt. Därefter skildrar han tidsandan, hur man under andra halvan av 1800-talet i Storbritannien betraktade ekonomi och konst, och särskilt vad som ansågs vara en ekonomisering av konsten. Detta är ett mycket intressant spår att

följa och Frost sammanlänkar här litteraturen med andra varor. Inledningsvis belägger han också övertygande att man sannolikt inte gjorde den åtskillnad som brukar anses ha uppstått i Skottland under 1700-talet. Tyvärr fullföljs inte diskussionen och författarens påstående är så pass avgörande att det hade varit nödvändigt för att övertyga mig fullt ut. Om Frosts argumentation stämmer förändrar det den tidigare uppfattningen om litteraturens förhållande till pengar under det sena 1800-talet, men jag efterlyser ytterligare belägg och diskussion. Istället för att komma fram till klara resonemang och slutsatser, slutar kapitlet i en osäkerhet kring resultaten och med motsägelserfulla teoretiska konklusioner.

Det finns ingen anledning att vara alltför sträng mot en studie som inte ger sig ut för att ge djuplodande analyser, utan vars styrka istället ligger i dess bredd – i att kunna visa att många olika aspekter är viktiga för att förstå författande, utgivning, försäljning och läsning av en enda roman. Jag vill inte på något vis underskatta det enorma inläsningsarbete som har föregått studiens utgivning och det finns ingen tvekan om att Frost kan sin period. Problemet är att det blir för mycket namn och för lite analys. På ett relativt litet utrymme beskrivs förlagets arbete med romanen, ekonomiska teorier, bokläsarna, bokköparna, mottagandet, marknaden under perioden, konkurrensen från andra titlar och hur *Middlemarch* användes för att marknadsföra helt andra produkter. Eftersom Frost dessutom dyker ned i flera sidospår säger det sig självt att det varken finns utrymme för att bli djuplodande eller ens särskilt analytiskt konkluderande.

I ett kapitel är avsikten att utveckla en egen teori och metod som appliceras på romanen. Frost formulerar en idé om "a commodity reading". Med termen, som inte enkelt låter sig översättas till svenska, menar författaren en läsning som placerar en text i dess materiella kontext med faktiska läsare som befinner sig i en social situation, rör sig på en marknad och ingår i ett historiskt sammanhang. Detta avsnitt är det mest originella och nytänkande bidraget i studien som helhet. Det är också mer teoretiskt komplext. Jag är inte säker på att Frost lyckas hela vägen, men tanken på simultana tolkningar, det vill säga på materiella och innehållsliga plan samtidigt, är stimulerande. Det är också i detta avsnitt som Frost tydligast driver en egen studie, och i det följande avsnittet applicerar han sina idéer på *Middlemarch*, vilket är det mest självständiga bidraget i undersökningen, men även denna blir snarare deskriptiv än analytisk.

Som helhet innehåller studien intressanta, intellektuellt tänkvärda reflektioner, diskussioner och allmänna analyser. Tyvärr har de inte den tydliga riktning som hade varit önskvärd för att ge studien en röd tråd. Boken är spretig och vill vara flera olika slags undersökningar i en. Ett exempel är diskussionen om beundrabreven som skickades till Eliot och som tydligt visar att upplägget inte är genomtänkt. Jag har tre invändningar mot avsnittet, vilka i grunden alla handlar om struktur. Kapitlet behandlar som helhet publikens respons på Eliot och breven anförs som belägg för en "commodity reading", men här hade Frost behövt förtydliga sina definitioner. Termerna "goods" och "commodity" tas i bruk på alltför många sätt: som diskurser, teman, företeelser och annat som på något sätt kan anses stå i samband med något annat. Frost har säkert rätt i sina allmänna observationer och analyser kring breven och hur man skulle kunna förstå skribenternas relation till Eliot, men det förblir oklart vilken nytta som finns i att använda de föreslagna termerna. Ett andra problem är att det endast finns få beundrabrev att tillgå, med risken att de som finns får alltför stor vikt i relation till de som har försvunnit, och det finns ingen diskussion kring källtillgången. En tredje invändning är att det inte finns någon reflektion kring beundrabrevens funktion, betydelse eller vad tolkningen av dem kan leda till. Fördjupad analys av termer, materialurval och brevens funktion hade kunnat stärka argumentationen, men avsnittet är kort och författaren går direkt över till en undersökning av de annonser som publicerades i ettbandsutgåvan av *Middlemarch* och på vilka sätt dessa tematiskt överensstämmer med bokens innehåll. Därefter följer analyser av de olika utgåvornas omslag och illustrationer och en, förvisso mycket intressant, snutt om papperspriser. Som helhet blir detta kapitel fullt av intressanta reflektioner som inte ger några tydliga signaler om vad Frost vill uppnå.

Det sista kapitlet undersöker marknaden och de konkurrerande romaner som cirkulerade samtidigt. Eller snarare främst de olika utgåvor av *Middlemarch*-baserade verk som gavs ut efterhand. Inledningsvis var det en fråga om auktoriserade versioner och efterhand verk som bara var löst kopplade till romanen. Utgivningen spände från böcker på Eliots förlag, Blackwell, till böcker som gavs ut av helt andra förläggare. Exempelvis publicerades en mängd olika illustrerade utgåvor, men även böcker som skildrade Eliots barndomshem och landsbygd i text och bild, och förenklade versioner och anto-

logier för barn. Men man använde även Eliot för att sälja cyklar och svampketchup (en vanligt förekommande smakförstärkare att jämföra med flytande buljong) genom att löst koppla ihop hennes texter med engelsk landsbygd, en livsstil och ett romantiserande av vissa geografiska områden i England. Helt kort snuddar också Frost vid tanken på hur man kan förstå en marknad under en viss period och menar att man inte enbart kan jämföra en roman med andra samtida eller i tryck förekommande romaner. Istället bör man, hävdar han, betrakta hela marknaden för bokutgivning vid en viss tidpunkt. En bokköpare valde inte nödvändigtvis mellan två romaner utan kunde också tänkas intressera sig för andra slags verk. Under 1870-talets England rörde det sig exempelvis om verk som hade liknade moraliskt och socialt patos och som skildrade engelsk landsbygd och den framväxande medelklassens liv. Det fanns gott om moraliska vägledning och böcker som vi i dag närmast skulle kalla självhjälpsböcker, det vill säga guider till hur man får ett bättre liv och blir en bättre människa. Här är ytterligare ett exempel på ett område jag gärna sett Frost bygga vidare på, men istället skyn-dar han vidare.

Slutligen konstaterar jag att detta är en synnerligen spretig bok som på under 200 sidor (visserligen satt med liten typ) försöker täcka in alltför mycket. Styrkan ligger i att det närmast blir en bokhistorisk exposé över vad som låter sig göras med ett enskilt litterärt verk om man anlägger ett bredare och mer materiellt inriktat perspektiv. Inledningsvis ställde jag frågan huruvida *The Business of the Novel* bidrar med nya resultat och svaret är att den endast gör det i viss mån, men att det finns ett värde även i att syntetisera tidigare forskning. Frost förhåller sig på ett förbehållslöst sätt till en räckta olika perspektiv; intressanta frågor väcks och ofta snuddar Frost vid hisnande tankar och perspektiv. Svaren får vi där-emot söka vidare efter, vilket inte bara är negativt utan också öppnar möjligheter. Boken blir på så sätt nästan en grundbok i bokhistoria och bred-den gör att undersökningen, trots deskriptiva ten-denser, inte blir alltför smal och utan relevans för mer än ett fåtal. Det som dessutom framgår tydligt är att detta är en fråga om viktig litteraturhistorie-skrivning och på så sätt visar studien att bokhistoria borde ha, och kanske också kommer att få, en mer central plats inom litteraturvetenskapen.

Ann Steiner

Anne Lundqvist, *I begjærets tjeneste. Strindberg og Lacan på scenen*. Institutionen för musik- och teatervetenskap, Stockholms universitet & Stiftelsen för utgivning av teatervetenskapliga studier (STUTS). Stockholm 2010.

Ända sedan Strindbergsforskningens allra tidigaste skede har psykoanalytiska och psykologiserande in-gångar varit flitigt begagnade. Med dess mest be-märkta startpunkt i Karl Jaspers studie *Strindberg und van Gogh* 1922 – där Strindberg diagnostise-rades som schizofren – har dessa ingångar levt kvar väl in på 2000-talet. Men detta fält har även ge-nomgått stora förändringar avseende fokusering och slutsatser. Där Franklin S. Klaf ännu 1963 ba-serar sin studie *Strindberg. The Origin of Psychology in Modern Drama* på Jaspers diagnos, så riktas upp-märksamheten i 1900-talets slut snarare mot att medels psykoanalytisk teori definiera och diskutera återkommande mönster och teman i författarska-pet (såsom exempelvis sker i Clarence Crafoords *Barn-domens återkomst*, 1993). Under 2000-talet formuleras dock ytterligare förändringar i sät-tet att förhålla sig till frågan om Strindberg, galen-skap, psykologi och psykoanalys, vilket markeras i Ulf Olssons uppmärksamade studie *Jag blir ga-len* från 2002. Här läggs ett intressant metaperspek-tiv på ”hur, när och av vem Strindberg förklarades vansinnig”, där Olsson förklarar sig vilja ”förstå re-lationen mellan vansinnet och litteraturen som ett politiskt förhållande” (Olsson 2002, s. 7).

Inom ramen för detta fält utgör Anne Lund-qvists avhandling *I begjærets tjeneste. Strindberg og Lacan på scenen* (2010), en återgång till såväl som en uppfriskning av tidigare studiers tillvägagångs-sätt. Psykoanalysen är tillbaka som analysverktyg, men med en ny fokusering som i sig är signifikant för den förändring Strindbergsforskningen, och i stor utsträckning hela den svenska litteraturveten-skapen, har genomgått under 1900-talets slut och 2000-talets början. Studien baseras nämligen på de dramatiska texterna, de dramatiska gestalterna och även enskilda teateruppsättningar, medan förfat-taren – Strindberg – lämnas därhän med sin barn-dom, sin historia, sina eventuella komplex, syn-drom och begär.

Det är onekligen intressant att se denna text-fokuserade vändning så konsekvent genomförd som i Lundqvists avhandling, men det är bara en av dess många förtjänster. Genom analyser av upp-sättningar av *Fadren* (Stockholm), *Leka med elden* (Stockholm), *Mademoiselle Julie* (Genève), och *La*